

*Паризький І.В.,**к.ю.н.,**доцент кафедри кримінального права, кримінології,
цивільного та господарського права,
Національна академія управління*

ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні засади та мету державного регулювання інноваційно-технологічного розвитку економіки країни. Досліджено наявні стратегії та програми інноваційного розвитку та ведення інноваційної діяльності в Україні. Проаналізовано стан інноваційності й технологічності національної економіки та потенціал ключових галузей економіки щодо інноваційного розвитку.

Ключові слова: інноваційно-технологічний розвиток, державне регулювання, стратегія, тактика, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку світового господарства економічна роль держави залежить від рівня участі в забезпеченні умов ефективного стійкого функціонування національної економіки, що базується на створенні та використанні інноваційної наукоємної продукції. Тому задля створення умов цілеспрямованої діяльності в науковій та інноваційно-технологічній сферах держава формує цілі й принципи своєї політики, а також власні пріоритети у сфері інноваційної діяльності. Метою інноваційної політики держави є розробка стратегічних і тактичних цілей, а також контроль їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного регулювання інноваційної діяльності на національному рівні присвячено праці О. Амоші, В. Гейця, О. Дація, Т. Журавльової, Л. Лебедевої, О. Мельниченко, П. Саблука та інших вітчизняних вчених.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, проаналізувавши результати досліджень цих авторів щодо управління інноваційним процесом і визначення інноваційного потенціалу, необхідно зазначити, що в них недостатньо висвітлено державні заходи, спрямовані на досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку національної економіки.

Мета статті полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні державної стратегії і тактики забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Посланні Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір» проголошено, що «стимулювання науково-технологічного розвитку, реалізація структурно-інноваційної стратегії повинна стати однією з визначальних цілей уряду, Верховної Ради, органів виконавчої і представницької влади на місцях», а також, що «держава може стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником і організатором досліджень і розробок на найбільш сучасних напрямках науково-технічного прогресу» [1]. На загальнодержавному рівні визначено не лише пріоритет інноваційного розвитку національної еко-

номіки, але й місце держави у цьому процесі. Отже, нині інноваційно-технологічний розвиток стає не лише стратегічною перспективою, але й тактикою державної економічної політики.

О. Амоша та О. Дація вважають, що держава повинна створювати сприятливі умови для інноваційної діяльності, формуючи та гарантуючи виконання єдиних правил і механізмів, які будуть сприяти розвитку всіх суб'єктів інноваційної сфери [2; 3, с. 179–180].

Т. Журавльова [4, с. 23] зауважує, що державне регулювання інноваційного розвитку є складовою системи управління економікою країни. Використовуючи важелі державного регулювання, державні органи формують інноваційну систему держави, визначають цілі, завдання, напрями інноваційних процесів та діяльності, забезпечують можливості та умови для розвитку інноваційної сфери на рівні підприємства, галузі, регіону та країни загалом.

На думку О. Мельниченко [5, с. 2], марно сподіватись, що без державної підтримки власники підприємств самостійно впроваджуватимуть інновації та сучасні технології, використовуватимуть нову техніку, удосконалюватимуть виробничі процеси і методи реалізації продукції. Саме тому держава всіма доступними способами повинна заохочувати економічних суб'єктів до розроблення та впровадження інновацій, тим самим створюючи сприятливі умови для інноваційно-технологічного розвитку виробництва, насичення внутрішнього ринку висококонкурентними товарами і послугами, що дасть змогу краще задовольняти потреби споживачів, зміцнювати експортний потенціал, наповнювати бюджети усіх рівнів, підвищувати доходи господарюючих суб'єктів, скоротити безробіття та поліпшити умови праці, підвищити соціальне забезпечення населення, а також зміцнити позитивний імідж органів державного управління та органів місцевого самоврядування. Тобто соціально-економічний розвиток країни безпосередньо залежить від інноваційно-технологічного потенціалу й від ефективності державного стимулювання його розвитку на всіх рівнях національної економіки.

Держава регулює інноваційний процес шляхом цілеспрямованого впливу суб'єкта державного управління, який представляє державну владу у вигляді спеціально утворених органів та їх системи, на об'єкт управління, внаслідок чого задовольняються потреби держави і суспільства в інноваційному розвитку. Сфери діяльності держави безпосередньо трансформуються у сфери державного управління, такі як, зокрема, розроблення й здійснення державних стратегій, внутрішньої та зовнішньої політики, правове визначення і регулювання відносин в масштабах всього суспільства, формування та реалізація державного бюджету [6, с. 7].

Залежно від сфери управлінських заходів, які застосовуються на різних етапах державного регулювання, в економічній теорії [7, с. 31] виділяють такі групи державно-управлінських рішень.

1) Політичні державно-управлінські рішення. Вони реалізуються у формі доктрин, концепцій, стратегій, державних програм та проєктів, державного бюджету, формування та реформування системи державної влади, державних програм та державної політики у різних сферах господарювання та життя суспільства.

2) Правові державно-управлінські рішення. Державне управління здійснюється через конституцію, закони, міжнародні угоди та договори, укази Президента, постанови парламенту та уряду, розпорядження, накази керівників центральних органів виконавчої влади, державні та галузеві стандарти тощо.

3) Організаційні, або адміністративні, державно-управлінські рішення. Форма реалізації – положення про центральні органи державної влади, доручення, вказівки, протоколи нарад, інструкції та інші організаційно-субординаційні та організаційно-координаційні рішення, а також заходи вищих і центральних органів державної влади.

Аналізуючи державно-управлінські рішення детальніше, враховуючи специфіку інноваційного-технологічного розвитку, управлінські заходи (окрім нормативно-правового регулювання), які застосовує держава, управляючи цією сферою економіки, Л. Лебедєва [8] виокремлює такі методи державного регулювання інноваційних процесів. З них прямими методами є:

- державні цільові програми, які забезпечують фінансування інновацій у пріоритетних галузях економіки, що визнає держава;

- адміністративне регулювання, що передбачає пряме дотаційне фінансування, що надається відповідно до чинного законодавства;

- контрактне фінансування – система договорів між замовниками та підрядниками, де держава виступає замовником та споживачем науково-дослідних розробок, а виконавцями є суб'єкти господарювання.

До заходів опосередкованого впливу автор [8] відносить ті, що спрямовані на стимулювання інноваційних процесів та створення сприятливого середовища ведення новаторської діяльності. Насамперед це законодавчі норми, що окреслюють правове поле діяльної інноваційної діяльності та захист їх інтелектуальної власності, а також інформаційна інфраструктура.

Проте, на нашу думку, комплексне державне керівництво інноваційною сферою, орієнтоване на результат, повинно включати державно-управлінські заходи прямої дії: бюджетне фінансування; цільові державні програми; ресурсне забезпечення; створення та обслуговування інфраструктури; державні замовлення (контракти на проведення НДДКР); створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

Заходи непрямого впливу мають передбачати податкове регулювання; субсидування; створення нормативно-правової бази, націленої на захист прав інтелектуальної власності (авторських прав); створення соціальної інфраструктури; міжнародне співробітництво; пільгове кредитування; страхування інвестицій тощо.

Всі перелічені заходи державного управління здійснюються відповідно до напрямів, прописаних в основних нормативних і законодавчих документах. Насамперед у Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, схваленій Постановою Верховної Ради України у липні 1999 р.

[9], визначено пріоритетні напрями державної підтримки інноваційного і технологічного розвитку. До них належать такі.

У сфері наукового розвитку слід назвати такі, як фундаментальна наука, насамперед розробки вітчизняних наукових колективів, що мають світове визнання; прикладні дослідження й технології, в яких Україна має суттєвий науковий, технологічний та виробничий потенціал і які здатні забезпечити вихід вітчизняної продукції на світовий ринок; вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку; розвиток наукових засад розбудови соціально зорієнтованої ринкової економіки; наукове забезпечення вирішення проблем здоров'я людини та екологічної безпеки; система інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової діяльності.

У сфері технологічного розвитку слід назвати такі, як дослідження й створення умов для високопродуктивної праці та сучасного побуту людини; розроблення засобів збереження й захисту здоров'я людини, забезпечення населення медичною технікою, лікарськими препаратами, засобами профілактики та лікування; розроблення ресурсо- та енергозберігаючих технологій; розробка сучасних технологій і техніки для електроенергетики, переробних галузей виробництва, зокрема агропромислового комплексу, легкої та харчової промисловості.

У сфері виробництва слід назвати такі, як формування наукоємних виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур; створення конкурентоспроможних переробних виробництв; техніко-технологічне оновлення базових галузей економіки; впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проєктів, реалізація яких може забезпечити якнайшвидшу віддачу і започаткувати прогресивні зміни у структурі виробництва й тенденціях його розвитку.

Водночас у 2009 р. держава розробила Стратегію інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [10, с. 209–210], що встановлює низку ключових напрямів діяльності органів державної влади з питань інноваційної діяльності. Серед них слід назвати насамперед такі.

1) Забезпечення фінансових ресурсів для виконання положень законів, що стосуються інноваційної та науково-технологічної діяльності, зокрема за рахунок Державного бюджету України на 2010 р. та наступні роки.

2) Удосконалення структури державного управління у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності в напрямі чіткого розмежування та уникнення дублювання функцій центральних органів виконавчої влади, запровадження принципів одноосібної відповідальності та стабільності системи державного управління у цій сфері.

3) Підвищення ефективності та розширення застосування інструментів державної підтримки інноваційної діяльності через механізми: надання грантів; прямого інвестування; надання фінансових гарантій; стимулювання участі комерційних банків у інвестуванні інноваційної діяльності; надання нефінансових послуг та інших видів нефінансової підтримки; державного замовлення на розроблення найважливіших новітніх технологій за пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки; розвитку матеріально-технічної бази наукової та науково-технічної діяльності; страхування об'єктів права інтелектуальної власності, комплексного захисту добросовісного виробника від контрафактної продукції, антиконкурентних дій через систему економічних, правових, організаційних заходів, пов'язаних з системою управління промисловою власністю [10, с. 210–212].

4) Опрацювання питання податкового стимулювання суб'єктів господарювання, які використовують частину свого прибутку на фінансування витрат, пов'язаних з науковими дослідженнями і науково-технічними розробками; спрямовують власні кошти на підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових кадрів; надають спонсорську допомогу науковим установам та вищим навчальним закладам на здійснення наукової і науково-технічної діяльності.

5) Вживання заходів щодо визначення можливостей державної підтримки та перспектив організації виробництва на території України конкурентоспроможної інноваційної продукції шостого технологічного укладу (нано-, біо-, інформаційно-телекомунаційно-, CALS-технології) за такими напрямками: мікроелектроніка; транспортні засоби з гібридними двигунами; високоефективне сільськогосподарське виробництво; комп'ютеризоване медичне обслуговування; альтернативні джерела енергії та енергозберігаючі технології; інтелектуальна мобільна робототехніка.

6) Сприяння розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку через розвиток системи державного статистичного спостереження у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності з огляду на показники і стандарти, що використовуються в ЄС та ОЕСР; розвиток системи науково-технічної та патентно-ліцензійної інформації з максимальним використанням можливостей мережі Інтернет; удосконалення системи оцінювання наукових робіт фундаментального спрямування.

7) Реалізація заходів для розвитку інноваційної інфраструктури в Україні: інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів інноваційного розвитку, центрів трансферу технологій та інших організаційних форм інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності, які поєднують науку, виробництво та бізнес, зокрема через надання державної підтримки [10, с. 211].

8) Проведення модернізації вищої освіти, розширення автономії вищих навчальних закладів з навчальної, наукової та фінансово-господарської діяльності; оптимізації мережі вищих навчальних закладів; створення укрупнених регіональних університетів, перетворення їх на потужні науково-технічні, освітньо- і науково-інноваційні центри; зміни підходів до формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою, зокрема і на підготовку кадрів вищої кваліфікації з питань інноваційної діяльності (менеджменту, маркетингу, трансферу технологій, фінансів, комерціалізації); створення єдиного науко-

вого та навчально-методичного механізму підготовки кадрів для інноваційної сфери; державної підтримки молоді, яка проходить навчання та стажування в провідних зарубіжних університетах і дослідницьких центрах з напрямів інноваційної діяльності; удосконалення освітньо-наукової інфраструктури та системи проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень у вищих навчальних закладах, впровадження наукових результатів у навчальний процес; всебічної підтримки наукової та науково-технічної діяльності стосовно подальшого розвитку науки у провідних вищих навчальних закладах, оновлення їх матеріально-технічної бази, зокрема через забезпечення сучасним високовартісним обладнанням, розвитку структури інноваційної діяльності та трансферу технологій для впровадження науково-технічних розробок [10, с. 212].

Згідно з проектом Стратегії розвитку високотехнологічних галузей до 2025 р., розробленої Міністерством економічного розвитку і торгівлі України у травні 2016 р., передбачено стратегічні напрями модернізації високотехнологічних галузей, які б сприяли становленню інноваційної економіки, підвищенню технологічності, зростанню конкурентоздатності та підвищенню ефективності наявного національного виробництва:

- збереження та підтримка інтелектуального капіталу;
- забезпечення фінансової підтримки інноваційної діяльності, наукових досліджень та розвитку високих технологій;
- запровадження ефективних інституціональних механізмів для розвитку високотехнологічних галузей;
- створення сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури;
- збільшення експорту високотехнологічної продукції та послуг;
- стимулювання розвитку новітніх перспективних та випереджальних технологій;
- зменшення імпортозалежності вітчизняного високотехнологічного сектору;
- забезпечення сприятливого регуляторного середовища та незалежного регулятора з відповідними повноваженнями;
- створення економічних стимулів для цифризації виробництва.

Крім того, у названій Стратегії визначено основні 10 ключових та перспективних галузей і сфер економіки, які повинні стати високотехнологічними: аграрний сектор; військово-промисловий комплекс; створення нових речовин, матеріалів та нанотехнологій; інформаційно-комунікаційні технології; енергетика; високотехнологічне будівництво; розвиток наук про людину, біомедична інженерія, клітинна медицина, фармацевтика; розвиток транзитної інфраструктури; туризм, відпочинок та інші напрями.

Загалом головні напрями державного управління, задекларовані у різні періоди, частково повторюються та доповнюють один одного. Попри те, що для України трансформація сировинної економіки в сучасну інтелектуальну є вкрай актуальною, останніми роками значного прогресу у сфері створення та впровадження високих технологій у національне виробництво не спостерігається. Якщо розглядати основні галузі економіки з технологічної токи зору у частині створення валового внутрішнього продукту (рис. 1), то можна побачити, що високотехнологічні сфери народногосподарського комплексу займають лише близько десятої частини.

В економіці України переважають же галузі середньої технологічності, які складають майже третю частину в структурі ВВП. Хоча високотехнологічний сектор економіки у 2014 р. активізувався порівняно з 2008 р. (його частка у ВВП зросла на

Рис. 1. Частка основних галузей економіки у створенні ВВП України у розрізі технологічності

Джерело: розраховано за [11]

4%), цього недостатньо для інтенсивного інноваційно-технологічного розвитку держави.

Характеризуючи основні економічні показники національного виробництва за технологічними укладами (рис. 2), можна констатувати, що у 2014 р. майже 58% та 38% всього обсягу виробленої в Україні продукції припадало, відповідно, на галузі 3-го і 4-го технологічного укладу, зокрема чорної та кольорової металургії, електроенергетики, універсального та точного машинобудування та приладобудування, електронної промисловості, неорганічної та органічної хімії, полімерів, автоперевезень, споживання вугілля та нафти, нафопереробки.

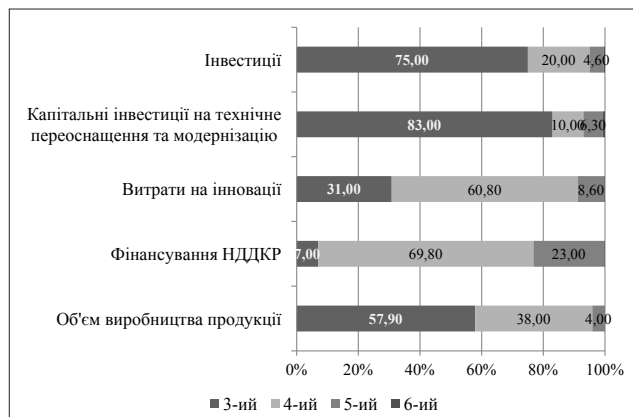

Рис. 2. Орієнтовний розподіл показників економіки залежно від технологічних укладів у 2014 р.

Джерело: розраховано автором за [11]

Щодо капітальних вкладень на переоснащення техніки та модернізацію й інвестиції, то надзвичайно велика їх частка (83% і 75% відповідно) припадає саме на ці уклади. Це доводить їх застарілість і потребу постійного оновлення та ремонту.

До того ж істотна частина коштів, що виділяється на інновації та наукові розробки, припадає теж на 4-й технологічний уклад (60,8% та 69,8% відповідно), але подальший розвиток середньотехнологічного сектору не сприятиме зростанню глобальної конкурентоспроможності країни. З цією метою варто розвивати розвиток галузей 5-го і 6-го укладів.

На жаль, на випуск продукції підприємствами 5-го і 6-го технологічного устрою припадає надзвичайно мала частка – лише 4% і 0,1%. Небагато коштів вкладається і в науково-технологічний та інноваційний розвиток: 5-й уклад – 23% у загальному обсязі фінансування НДДКР, 8,6% у сумі витрат на інновації; 6-й – по 0,2% на обидва напрями. Проте така ситуація призводить до ще більшого відставання економіки держави та її окремих секторів або підприємств від лідерів світової економіки, котрі вже починають впроваджувати елементи 7-го технологічного укладу, заснованого на когнітивних технологіях [12].

Висновки. Загалом можна констатувати, що поки економіка України не розвивається інноваційно-технологічним шляхом, а держава намагається розвивати завідомо застарілі з точки зору технологічного прогресу галузі, при цьому ігноруючи високотехнологічні передові сфери виробництва. З огляду на це державна стратегія і тактика інноваційного розвитку повинні передбачати підтримку інноваційної діяльності, спрямовану на активізацію створення та використання новітніх високих технологій, виробів, модернізації виробничих процесів, управління та реалізації передової інноваційної продукції.

Література:

1. Афонцев С. Экономическая политика и модели экономического развития / С. Афонцев // Мировая экономика и международные отношения. – 2012. – № 4. – С. 40–47.
2. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 16–31.
3. Дацій О. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку регіону / О. Дацій // Науковий часопис. – 2010. – № 12. – С. 179–180.
4. Регулювання та підтримка інноваційної діяльності на рівні держави / [Т. Журавльова, А. Петрашевська, Ю. Жаданова] // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2012. – Т. 17. – Вип. 3–4. – С. 22–28.
5. Мельниченко О. Інноваційно-інвестиційна модель розвитку національної економіки: соціально-економічні та державно-управлінські аспекти / О. Мельниченко // Державне буд-во. – 2011. – № 1.
6. Бакуменко В. Державно-управлінські рішення: [навчальний посібник] / В. Бакуменко. – К.: ВПЦ АМУ, 2012. – 344 с.
7. Рева Д. Роль податкових інструментів у регулюванні інноваційної активності / Д. Рева // Адаптація до права ЄС регулювання економіки України в сучасних умовах. – Х.: НДІ ПЗІР, 2015. – С. 172–177.
8. Лебедева Л. Сучасна інноваційна політика держави в Україні: проблеми та перспективи реформування / Л. Лебедева // Ефективна економіка. – 2014. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2664.
9. Концепція науково-технічного та інноваційного розвитку України // Голос України. – 1999. – 3 серпня.
10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / [Г.О. Андрощук, І.Б. Жилиєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко]. – К.: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
11. Дані Державної служби статистики України / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Єрохін С. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України / С. Єрохін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea.php?pokazold=20060102&n=1-2&y=2006>.

Парижский И.В. Государственная стратегия и тактика обеспечения инновационно-технологического развития экономики Украины

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы и цель государственного регулирования инновационно-технологического развития экономики страны. Исследованы существующие стратегии и программы инновационного развития и ведения инновационной деятельности в Украине. Проанализировано состояние инновационности и технологичности национальной экономики и потенциал ключевых отраслей экономики по поводу инновационного развития.

Ключевые слова: инновационно-технологическое развитие, государственное регулирование, стратегия, тактика, инновационная деятельность.

Paryzkyi I.V. The state strategy and tactics of providing innovative and technological development of the economy of Ukraine

Summary. In the article the theoretical foundations and objectives of the state regulation of innovation and technological development of the country's economy are discussed. Existing strategies and innovative program of development and management of innovative activity in Ukraine are research. The state of innovativeness and manufacturability of the national economy and potential of key sectors of the economy to innovative development are analyzed.

Keywords: innovation and technological development, state regulation, strategy, tactics, innovation activity.